עדכן אסטרטגי

מרכז יפה
למחקרים אסטרטגיים
אוניברסיטת תל-אביב

כרך 2, חוברת מס׳ 3 — דצמבר 1999

בגיליון זה

• אירופה ותהליך השלום

מרק א׳ הלר

הלר מנתח את הגורמים, שהביאו את ממשלות ישראל לדחות ניסיונות למעורבות אירופית בפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי ומסביר, כי תרומתה האפשרית של אירופה בתחום הכלכלי, במסגרת הוועדות האזוריות, ובתחומים נוספים, מצדיקה את יישור ההדורים בינה לבין ישראל ושילובה בחיזוק תהליך השלום באזור.

• המוטיבציה לשירות בצה״ל בראי הזמן

ראובן גל

גל מציג את פניה השונים של המוטיבציה של בני-הנוער להתגייס לצה״ל. הוא מונה ארבעה סוגי מוטיבציה – הישרדותית, אידאולוגית, נורמטיבית ואינדיווידואליסטית – ומתאר כיצד נסיבות חברתיות ופוליטיות גרמו לאימוץ מוטיבציה מסוג שונה.

• החמאס והטרור: הסבר חלופי לשימוש באלימות

אורי סלונים

סלונים מתאר את השפעת האירועים המדיניים על מעמדו של החמאס ומסביר מדוע מעמד זה הלך והתערער. הוא צופה אפשרות של התפלגות החמאס וצמיחת קבוצות רדיקליות, שלראשי התנועה אין שליטה עליהם, אשר יבצעו פיגועי טרור ככל שיתקדם תהליך השלום.

לקראת חידוש המשא-ומתן עם סוריה

שלמה ברום

השיח הציבורי בישראל בנושא הסכם השלום עם סוריה רצוף ב״אמיתות״ מקובלות שונות לגבי מהלכי המשא-ומתן ועמדות הצדדים; ספק אם לחלק גדול מהן יש בסיס במציאות. בין אם התפיסות האלה נכונות ובין אם לאו, הן משפיעות על דעת הקהל בישראל ועל עמדותיהם של המדינאים, ומהוות מכשול לחידוש המשא-ומתן עם סוריה ולניהולו המיטבי לכשיתחדש. הבנת השלבים הקודמים של המשא-ומתן והכרת עמדותיהם של שני הצדדים ומאפייני התנהגותם הן מפתח הכרחי להערכת הסיכויים לחידוש השיחות לקראת הסכם ולזיהוי דרכי הפעולה העדיפות לישראל.

המשא-ומתן עם סוריה החל לאחר ועידת מדריד, באוקטובר-נובמבר 1991. בשלב הראשון, שהתקיים בזמן כהונת ממשלת שמיר, התנהלו שיחות דו-צדדיות רשמיות במשרדי מחלקת המדינה האמריקנית. השיחות האלה היו עקרות ורצופות בפרובוקציות, ששיקפו מצד אחד את אי-נכונותה של ישראל לנהל משא-ומתן תכליתי, שיוביל להסכם שלום עם סוריה (ראש הממשלה, יצחק שמיר, הודה כמה שנים לאחר מכן בראיון עיתונאי, כי לא הייתה לו כל כוונה להגיע להסכם שלום בשיחות האלה), ומצד שני, ביטאו את אי-האמון של הסורים ביכולת להגיע להסכם.

בתקופת ממשלת רבין השתנה בהדרגה צביון המשא-ומתן. הפעם ניהלו שני הצדדים מיקוח תכליתי יותר מתוך כוונה להגיע להסכם שלום. בשלב העיקרי שלו (במהלך 1994 ו-1995) התנהל המשא-ומתן באמצעות שיחות בין שגרירי ישראל וסוריה בוושינגטון – איתמר רבינוביץ׳ וולי מועלם – ובאמצעות שני מפגשים בין הרמטכ״לים של שתי המדינות. בשלבים שונים התערבו במשא-ומתן נשיא ארצות-הברית, ביל קלינטון, ומזכיר המדינה, וורן כריסטופר. הראשון קיים שתי פגישות עם הנשיא אסד וכמה פגישות עם ראש הממשלה רבין, והשני ערך כמה מסעות תיווך בין ירושלים לדמשק.

המשך בעמ׳ 3.

דבר המערכת

גיליון זה של ***עדכן אסטרטגי*** כולל ארבעה מאמרים, שלושה מהם עוסקים בתהליך השלום. הראשון עוסק **בניהול תהליך המו"מ** (עם סוריה). השני מצביע על **הצורך בחיזוק התהליך** (ע"י שיתופן של מדינות הקהילה האירופית) והשלישי מתאר את **האיומים הנשקפים לתהליך המו"מ** עם הפלסטינים (טרור של החמאס).

על רקע קריאותיו החוזרות ונישנות של רה"מ ברק לנשיא הסורי לנצל את חלון ההזדמנויות שנוצר, כדי להגיע להסכם שלום עם ישראל, מתאר תא"ל (מיל.) שלמה ברום את העליות והמורדות במשא ומתן עם הסורים מאז ועידת מדריד ועד תום כהונתו של נתניהו. הוא מדגיש את חוסר האמון השורר בין הצדדים, מצביע על הסוגיות בהן הושגה מידה של הסכמה ומנתח את הנושאים העיקריים העומדים לדיון (הנסיגה, הנורמליזציה, לוח-זמנים והסדרי הביטחון). בהמשך מציג ברום את מסקנותיו באשר לאופן שבו יש לנהל את המו"מ עם הסורים בעתיד (לפעול בנחרצות לניהול מו"מ ישיר, להתמקד בהסדרי הביטחון כנושא עיקרי, להקים קבוצות עבודה לכל אחת מהסוגיות הנידונות).

ד"ר מרק הלר מנתח את הגורמים, שהביאו את ממשלות ישראל לדחות ניסיונות למעורבות אירופית בכל מה שקשור לפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי. הוא מסביר כי על רקע הגישה הזאת לא הוערכו כראוי השאיפות והיכולות של מדינות אירופה לתרום באופן משמעותי לעיצוב וחיזוק תהליך השלום, ככל שיתקדמו ויושלמו ההסכמים בין ישראל לשכנותיה. הלר מסביר כי תרומתה האפשרית של אירופה בתחום הכלכלי, במסגרת הוועדות האזוריות, ובתחומים נוספים מצדיקה את יישור ההדורים בינה לבין ישראל ושילובה בבנייה וחיזוק תשתית השלום באזור.

אורי סלונים, עוזר מחקר במרכז יפה, מציג במאמרו גישה שונה מהמקובל, באשר למניע של החמאס לביצוע פיגועי טרור - החלשות תנועת החמאס. סלונים מתאר במאמר את השפעת האירועים המדיניים, מאז האינתיפאדה והסכם אוסלו, על מעמדו של החמאס ומסביר מדוע מעמד זה הלך והתערער. הוא צופה אפשרות של התפלגות החמאס, שעלולה לגרום, כפי שקורה לארגוני טרור בנסיבות כאלה, לצמיחת קבוצות רדיקליות, אשר יבצעו פיגועי טרור ככל שיתקדם תהליך השלום.

מאמרו של ד"ר ראובן גל, ראש מכון כרמל למחקרים חברתיים, מתבסס על הרצאה, שנתנה בכנס של מרכז יפה, בפברואר 1999. גל מציג משנה סדורה, באשר לפניה השונים של המוטיבציה של בני-הנוער להתגייס לצה"ל (להבדיל מהמוטיבציה להילחם). המחבר מונה ארבעה סוגי מוטיבציה ומאפיין כל אחד מהם: הישרדותית, אידאולוגית, נורמטיבית ואינדיווידואליסטית. בהמשך הוא מתאר כיצד השתנות הנסיבות החברתיות והפוליטיות גרמה לאימוץ מוטיבציה מסוג שונה.

עדכן אסטרטגי

כרך 2, חוברת מס' 3 **דצמבר 1999**

הרבעון ***עדכן אסטרטגי*** מיועד להעשיר ולהפרות את הדיון הציבורי בנושאים העומדים, או אמורים לעמוד, על סדר היום הביטחוני של ישראל והמזרח-התיכון.

המאמרים המופיעים בעדכן נכתבים על-ידי חוקרי המרכז ואורחיו, ומבוססים על מחקרים שנעשו במרכז. המאמרים מאופיינים בהיותם מכווני מדיניות. הדעות המובעות בהם הן של המחבר לבדו.

© כל הזכויות שמורות

ISSN 0793-8950

חברי המערכת:
שי פלדמן
שלמה ברום
אברהם בן-צבי
משה גרונדמן
מרק הלר
ענת קורץ
אפרים קם

עורך ראשי:
שי פלדמן

מנהל המערכת:
משה גרונדמן

עיצוב גרפי:
טלי ניב-דולינסקי

עדכן אסטרטגי יוצא לאור על-ידי
מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל אביב, רמת אביב, תל אביב 69978
טל' 03-6409926 פקס' 03-6422404 E-mail: jcss2@post.tau.ac.il

עדכן אסטרטגי מתפרסם בעברית ובאנגלית
ותוכנו המלא מוצג באתר האינטרנט של המרכז.
כתובת האתר: http:www.tau.ac.il/jcss/quarterly.html

לקראת חידוש המשא-ומתן עם סוריה (המשך)

המשא-ומתן עם סוריה היה רצוף קשיים מתחילתו בשל כמה סיבות:

- אישיותו של אסד. נשיא סוריה הוא אדם זהיר, איטי, סגור, חשוש וחשדן. הוא אינו מעניק כל מרחב גמישות לנושאים ונותנים מטעמו, ומשנה את עמדותיו באופן הדרגתי, אם בכלל, תוך הפגנת התעלמות מהצורך להגיע לפשרות בתהליך המשא-ומתן. כמו כן, אסד אינו מבין את שיטת המשטר בישראל, ולכן את ערכה של דיפלומטיה פומבית ואת השפעתן של מחוות על דעת הקהל הישראלית. כל שינוי בעמדותיו כרוך בקשיים מרובים ונעשה תוך הקפדה על כל פרט ופרט.
- סגנון המשא-ומתן המסורבל של אסד. נשיא סוריה מעדיף לקיים משא-ומתן באמצעות שליחים ותיווך אמריקני. פגישה בין מנהיגים, המקובלת מאוד במשא-ומתן בין ישראל והפלסטינים כאמצעי חשוב להתגברות על מבוי סתום, אינה מקובלת על אסד. הוא רואה בפגישה עם מנהיג ישראלי צעד של נורמליזציה, שיהווה תמורה מצידה של סוריה, אשר תוענק במסגרת הסכם ולא תופס אותה כאמצעי להגעה להסכם. התוצאה היא משא-ומתן מסורבל, איטי ובעל פוטנציאל גבוה לאי-הבנות בשל תקלות בהעברת המסרים דרך שליחים ומתווכים.
- הלחצים הפוליטיים, שהופעלו על ראש הממשלה, יצחק רבין, הקשו עליו לנהל משא-ומתן מקביל עם סוריה והפלסטינים, ולהציג לציבור הישראלי פתרונות הדורשים ויתורים מכאיבים בו-בזמן בשני המסלולים מול אופוזיציה רחבה ותוקפנית.
- ליקויים בתיווך האמריקני. בשל הלהיטות של ממשל קלינטון לקרב בין העמדות של שני הצדדים הוא נטה לטשטש פערים בנושאים עקרוניים. כתוצאה מכך, לא תמיד העבירו אנשי הממשל בצורה מדויקת את המסרים מצד אחד למשנהו. ההתנהגות הזאת חיבלה במשא-ומתן, שכן היא יצרה תחושות של אי-אמון בין סוריה וישראל.
- פערים גדולים מאוד בין עמדות שני הצדדים. מחד גיסא, אסד מתקשה מאוד לחרוג משני תקדימים: הראשון, התקדים של הסכמי השלום עם מצרים ועם ירדן, שבהם נסוגה ישראל מכל פיסת קרקע שנתפסה על-ידה ממלחמת ששת הימים ואילך, על בסיס העיקרון של חזרה לגבול הבין-לאומי המנדטורי (להוציא השטחים הקשורים במו"מ עם הפלסטינים);

> **המשא-ומתן לא הגיע למשבר בשום שלב בשל דרישות ישראל לנורמליזציה; צמצום הפערים בין עמדות סוריה לישראל בסוגיה הזאת התקדם בקצב סביר.**

והשני, התקדים של הסכם ההפרדה ברמת-הגולן לאחר מלחמת יום הכיפורים, שבמסגרתו סוכמו הסדרי ביטחון סימטריים, המוגבלים בעומקם משני צדי קו ההפרדה. השגת הסכם שלום עם ישראל אינה חיונית לאסד עד כדי כך שתגרום לו לקבל הסכם הגרוע מבחינה טריטוריאלית מההסכמים שחתמה ישראל עם מצרים ועם ירדן. נוסף על כך, קרבתה היחסית של דמשק לגבול עם ישראל מקשה עליו להסכים להסדרי ביטחון בעומק השטח הסורי. מאידך גיסא, אם ישראל תסכים לנסיגה מלאה מרמת-הגולן, היא חייבת לצמצם את הסיכונים הבטחוניים הכרוכים בכך באמצעות הסדרי ביטחון, החייבים להיות א-סימטריים ועמוקים, כדוגמת ההסדרים הכלולים בהסכם השלום עם מצרים. שטחה המצומצם של רמת-הגולן וקרבתה של דמשק מקשים מאוד על מציאת פשרה בין עמדותיהם המנוגדות של שני הצדדים.

הדיונים, שהתקיימו בתקופה הזאת בין ישראל וסוריה התמקדו לפיכך בארבעה נושאים עיקריים: הנסיגה מרמת-הגולן, הנורמליזציה, לוח-הזמנים והסדרי הביטחון. מתחילת המגעים הציבו הסורים דרישה חד-משמעית לנסיגה מלאה מרמת-הגולן, שתורגמה מאוחר יותר על-ידם לדרישה לחזרה לקוי 4 ביוני 1967. בכל השלבים, שבהם נדרשה קפיצת-מדרגה למשא-ומתן תכליתי יותר, התאפשר הדבר רק כאשר הסורים הבינו מהמתווך האמריקני, וורן כריסטופר, כי ישראל מוכנה לנסיגה מלאה מרמת-הגולן, זאת הן כאשר הועבר באמת מסר ישראלי ברוח זו לאסד, והן במקרים שבהם הפך כריסטופר הנחה היפותטית של רבין למסר חד-משמעי לאסד. ישראל הבהירה לאורך כל הדרך, כי נכונותה לנסיגה מותנית בשביעות רצונה מהסעיפים האחרים של ההסכם.

ההבנה של הסורים, כי ישראל תהיה מוכנה לנסיגה מלאה מרמת-הגולן איפשרה דיון בסעיפים האחרים של ההסכם לפי ראייתה של ישראל. החל מנובמבר 1994, לאחר שהתברר, כי בנושאים אחרים במשא-ומתן (לוח-זמנים ונורמליזציה) חלה התקרבות מסוימת בין עמדות שני הצדדים, הפכו הדיונים על הסדרי הביטחון, ובמרכזם שני מפגשי הרמטכ"לים, ללב המשא-ומתן. בדיונים האלה התבררו הפערים העצומים שבין עמדותיהם של שני הצדדים לגבי הסדרי הביטחון.

במפגש הרמטכ"לים הראשון, שנערך בדצמבר 1994, הציגה ישראל לסוריה דרישות

מפלגות: צמצום הצבא הסורי, פירוז עמוק, דילול כוחות עמוק יותר (הרחק מעבר לדמשק) ולא-סימטרי והמשך קיומה של תחנת התרעה ישראלית ברמת-הגולן. התוצאה הייתה משבר עמוק והפסקת המגעים הישירים.

המשא-ומתן התחדש רק לאחר ששני הצדדים הגיעו, בתיווך אמריקני, להסכמה על Non-paper בנושא הסדרי הביטחון. המסמך הזה כלל שני חלקים. הראשון, שבו פורטו המטרות של הסדרי הביטחון, שירת יותר את האינטרסים הישראליים, משום שנתן הצדקה לדרישות הישראליות להסדרי ביטחון משמעותיים ועמוקים. השני, שבו פורטו עקרונות הסדרי הביטחון, שירת יותר את האינטרסים הסוריים, וזאת משתי סיבות: הראשונה, משום שהצביע על הצורך בהסדרים מאוזנים בדרך-כלל אם כי השאיר פתח לא-סימטריה כשהמציאות הגיאוגרפית מחייבת זאת; והשנייה, משום שהגביל את הסדרי הביטחון לשטחים הרלוונטיים (מונח מעורפל, שבבסיסו ההבנה, כי אין מקום לדיון בהסדרי ביטחון באזורים המרוחקים מהגבול בין שתי המדינות). באופן כללי, היה זה מסמך מאוזן, ששני הצדדים יכלו לחיות עימו.

ההסכמה על המסמך איפשרה את קיום מפגש הרמטכ"לים השני ביוני 1995, שבו המשיכה ישראל להציג דרישות להסדרי ביטחון עמוקים וא-סימטריים, אך ויתרה על הדרישה לצמצום הצבא הסורי. הוויתור הזה נבע לא רק מהתגובה הסורית החריפה, אלא מההבנה, שהדיון על עוצמת הצבאות ויצירת איזון אינם בהכרח לטובתה של ישראל, כאשר להערכת כל משקיף צבאי רציני, ישראל נהנית מיתרון צבאי גדול על סוריה. נראה היה, כי עדיף להשאיר נושא מהסוג הזה לדיוני ועדת המשא-ומתן הרב-צדדית, שעסקה בבקרת נשק ובביטחון אזורי. הפעם לא חולל המפגש משבר, והחלו דיונים על מעבר למשא-ומתן מפורט, שיתנהל במסגרת קבוצות עבודה צבאיות.

רצח רבין קטע את התהליך, אולם שמעון פרס, שהתמנה לראש הממשלה, היה נחוש בדעתו להחיש את קצב המשא-ומתן עם סוריה, ולהגיע להסכם תוך זמן קצר. הוא העניק משקל רב יותר למרכיב של נורמליזציה ושיתוף פעולה כלכלי ומשקל מועט יותר למרכיב של לוח-הזמנים ליישום ההסכם, כאשר הסדרי הביטחון שמרו, על-פי תפיסתו, על משקלם המרכזי. כמובן ביקש פרס להוסיף כבר בשלב הזה של המשא-ומתן דיון בנושא המים. הוא

> הסורים נתנו לישראל להבין, שלא יבקשו לפגוע במקורות המים שלה, ושאם יגיעו להסכמה בנקודות האחרות יהיו פתוחים לדרישותיה של ישראל בנושא המים.

ביקש גם להעניק תנופה להסכם על-ידי קיום פגישה בינו לנשיא סוריה, אולם אסד התמיד בסירובו לקיים פגישות מנהיגים לפני הגעה להסכם. שני הצדדים הסכימו לקיים דיונים אינטנסיביים בנושאים הלא-טריטוריאליים בחסות ארצות-הברית באחוזת וואי שבמדינת מרילנד.

בתחילה עסקו הדיונים במרכיב של הנורמליזציה, ובמהלכם הסתבר, כי הסורים מוכנים לקבל חלק גדול מהדרישות, הנכללות על-פי תפיסת ישראל, בהגדרה של נורמליזציה בין מדינות. עם זאת, לא ניתן היה להסיק מכך, כי סוריה תהפוך את עורה, ותהפוך ממדינה סגורה ופרנואידית ביחסיה עם מדינות זרות כלשהן למדינה המגלה פתיחות ומקיימת עם ישראל יחסים קרובים וחמים.

בדיונים על הסדרי הביטחון התגלעו פערים גדולים מאוד בין שני הצדדים, והיה ברור שיידרש משא-ומתן ממושך וקשה כדי לגשר על פני הפערים האלה. משא-ומתן כזה לא התאפשר, משום ששיחות וואי נקטעו בשלב מוקדם למדי בעקבות החלטת ממשלת ישראל להפסיק את המשא-ומתן עם סוריה עקב גל הפיגועים בפברואר-מרס 1996 ובשל ההחלטה להקדים את מועד הבחירות לכנסת ולראשות הממשלה.

בתקופת כהונתו של בנימין נתניהו כראש הממשלה לא התקיימו מגעים ישירים בין סוריה לישראל. נתניהו ניסה לחדש את המשא-ומתן וקיים מגעים עקיפים עם סוריה, לרוב באמצעות אישים פרטיים. פרטי המגעים האלה נותרו מעורפלים, אולם נראה, כי שני הצדדים שמרו בדרך-כלל על עמדותיהם הבסיסיות. כאשר התברר לסורים, כי נתניהו אינו מוכן לנסיגה מלאה מרמת-הגולן — בניגוד לרמזים שהעביר אליהם קודם לכן — הופסקו גם המגעים הלא-ישירים. עם זאת נראה, כי מנהלי המשא-ומתן העקיף השיגו הסכמה סורית לנוכחות של צוותים ישראליים בתחנת התרעה אמריקנית בחרמון. זה היה רעיון לפשרה, שהצד הישראלי החזיק בו בתקופת ממשלת פרס, אך לא הגיע עדיין להצגתו בשיחות הישירות, הן משום שהופסק בשלב מוקדם והן משום שהיה ספק רב, האם הפשרה הזו אכן עונה על צורכי הביטחון של ישראל.

ממהלכי המשא-ומתן שנערך עד כה ניתן להסיק את המסקנות הבאות:

- קיימת בעיה קשה מאוד בתחום האמון

רמת־הגולן: בין חיפה לדמשק

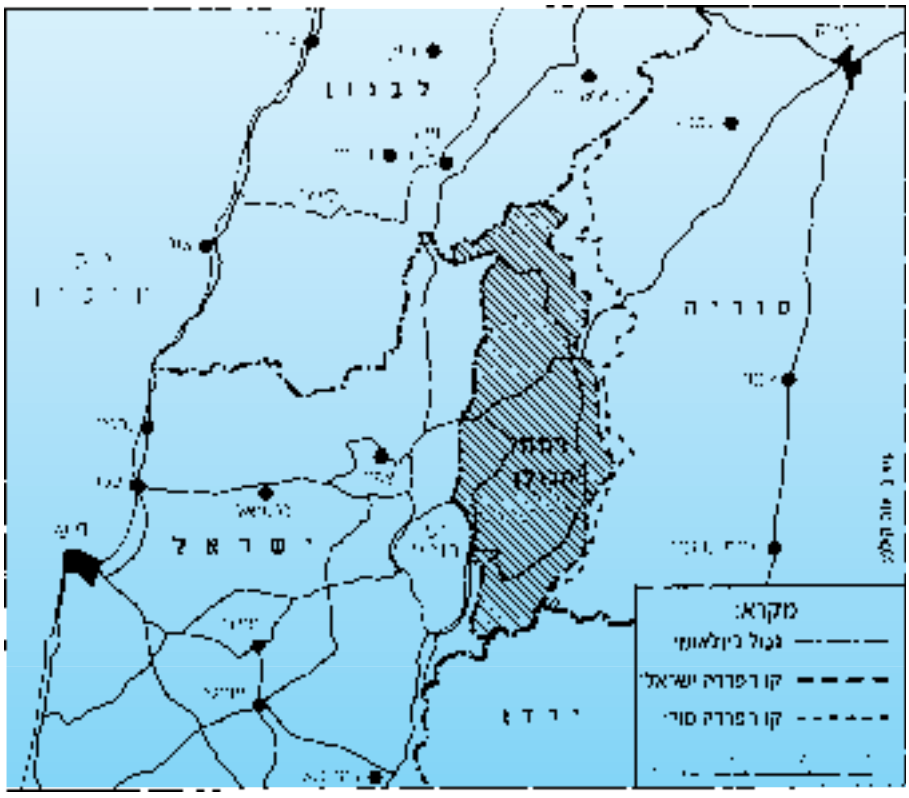

מתוך ספרו של אריה שלו, שלום וביטחון בגולן
(תל־אביב: מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים והוצאת פפירוס–אוניברסיטת תל־אביב, 1993)

ההדדי בין שני הצדדים. אסד חש, כי הצד הישראלי הוליך אותו שולל לאורך כל הדרך. מנקודת מבטו, בתחילה הציגו בפניו, כי ההסכם עם סוריה הוא בעדיפות ראשונה מבחינת ישראל, ולאחר מכן הסתבר, שישראל מעדיפה להתקדם במשא-המתן עם הפלסטינים ועם ירדן, לפורר את החזית הערבית ולבודד את סוריה. עוד טען, כי ישראל נתנה לו להבין, שהיא מסכימה לנסיגה מלאה מרמת-הגולן, ולאחר מכן התכחשה להתחייבותה. לדבריו, ביקשו ממנו מחוות כלפי הציבור הישראלי והוא עשה זאת (איפשר ליהודים לצאת מסוריה, סייע לחיפוש אחר נעדרים ואף אישר ריאיון של שר החוץ הסורי עם אמצעי התקשורת הישראלית).

מנקודת הראות שלו, הוא לא קיבל שום תמורה מהצד הישראלי, ולעומת זאת הואשם בחוסר נכונות לקיים דיפלומטיה פומבית. המסקנה שלו היא, שהצד הישראלי מנסה לסחוט ממנו צעדי נורמליזציה, לנצל אותם לשיפור היחסים עם כל העולם הערבי, וליצור, דה פקטו, מצב של שלום כולל בלי לשלם במטבע של רמת-הגולן.

הצד הישראלי, לעומת זאת, מאוכזב מאסד. על-פי נקודת הראות שלו, נשיא סוריה הוא סרבני, איטי, שמרן וקפוא, כמעט מאובן. הישראלים מצפים למחוות גדולות ופומביות, הדומות לאלה של סאדאת, חוסיין, ואפילו ערפאת, שנפגשו עם מנהיגים ישראלים. הטענה המועלית נגד אסד היא, שהוא אינו מבין את הפוליטיקה הישראלית ואת הלחצים שעימם מתמודדים המנהיגים הישראלים, ומועלה ספק לגבי רצונו הכן בשלום.

הטענות ההדדיות מצביעות על כך, ששורש הבעיה הוא אי-הבנות עמוקות המאפיינות את היחסים בין שני הצדדים. כל אחד מהם אינו רגיש למאפייני ההתנהגות, למגבלות, לרגישויות ולקשיים של השני. את אי-האמון הזה אפשר לשבור רק על-ידי צעדים אמיצים של מנהיגים. צעד ישראלי מסוג זה יכול להיות הצהרה פומבית של ברק, כי הוא מבין שהמחיר של שלום עם סוריה הוא נסיגה מלאה מרמת-הגולן, וכי הוא מוכן לכך בתנאי שישתכנע כי המדובר

בשלום אמיתי (נורמליזציה) וכי הסדרי הביטחון ייתנו מענה לסיכונים הבטחוניים הכרוכים בנסיגה מרמת-הגולן. יתכן כי ראש הממשלה יוכל לדרוש גם מהצד הסורי צעד פומבי מקביל, שיפגין הליכה לקראת ישראל. צעד ישראלי כזה עשוי להתקבל בהבנה ובאהדה על-ידי חוגים רחבים של הציבור הישראלי, המבין כבר, שזהו מחירו של הסכם עם סוריה, ויעדיף לשמוע ממנהיגיו אמת זו. מאידך גיסא, יעמיד צעד כזה את ברק בפני קשיים פוליטיים רבים, בייחוד לנוכח ההרכב של הקואליציה הממשלתית.

• אין קיצורי דרך, והמשא-ומתן ידרוש זמן. דוברים סורים טוענים, כי במשא-ומתן, שהתקיים בתקופת ממשלות רבין ופרס, סוכמו מרבית פרטי ההסכם, ולכן, אם יתחדש המשא-ומתן מהנקודה שבה הופסק, ניתן יהיה להשלים את ההסכם בפרק-זמן קצר. אולם הטענה הזאת אינה נכונה. הסדרי הביטחון, שמבחינת ישראל הם ליבו של ההסכם, טרם סוכמו, והפערים בין עמדות סוריה וישראל בתחום הזה גדולים מאוד. לא נערכו כלל דיונים על התוואי המדויק של הגבולות. שני הנושאים האלה מורכבים, ולנוכח סגנון המשא-ומתן של אסד יידרש זמן רב להגיע להסכם.

כמו כן מתעוררות השאלות הבאות:

• האם יש ממש בטענה, שאסד אינו מעוניין בשלום משום שהוא חושש מנורמליזציה שתפתח את סוריה לעולם ותאיים על משטרו? מהלכי המשא-ומתן שהתקיים בין ישראל וסוריה בתקופת ממשלות רבין ופרס אינם מאששים את הטענה הזאת. המשא-ומתן לא הגיע למשבר בשום שלב בשל דרישות ישראל לנורמליזציה, וצמצום הפערים בין עמדות סוריה לישראל בסוגיה הזאת התקדם בקצב סביר. המשברים נבעו מהפערים בתחום הטריטוריאלי ובתחום הסדרי הביטחון. נראה אפוא, שאסד קיבל החלטה אסטרטגית ללכת לשלום עם ישראל, אולם לא בכל מחיר. אסד רוצה בשלום משתי סיבות עיקריות: להחזיר לסוריה את רמת-הגולן לאחר שנואש מלעשות זאת בדרך הצבאית, ולשפר את כלכלת סוריה על-ידי גילוי פתיחות למערב, ובעיקר לארצות-הברית.

• האם קיים מרחב תמרון באשר למרכיב הטריטוריאלי? אמנם אין סיכוי שהסורים יוותרו על התביעה של נסיגה מלאה, אולם קיים בכל זאת מרחב תמרון בסוגיה הזאת. זאת משום שבניגוד להסכמה שהיתה עם מצרים וירדן עוד לפני מלחמת ששת הימים לגבי קו שביתת-הנשק, הזהה בעיקרו לקו הגבול הבין-לאומי המנדטורי בין ישראל למדינות האלה, הרי שבין ישראל לסוריה אין הסכמה כזאת. כלומר, יש צורך בדיון על התוואי המדויק של הגבול, ולגביו קיימת אפשרות לפשרות הדדיות. גם ההגדרה הסורית של החזרה לקווים של 4 ביוני 1967 אינה מונעת את הגמישות הזאת משום שב-4 ביוני לא היה קו גבול מוסכם בין שני הצדדים, אלא שני קווי מוצבים, שסביבם התנהלו עימותים אלימים בשל אי הסכמות על הקו.

עמדה הגורסת, שישראל צריכה לוותר על הסכם שלום עם סוריה היא לגיטימית, אולם אשליית הציבור, כי ניתן להגיע להסכם בלי לשלם את המחיר של נסיגה מרמת-הגולן, גורמת נזק.

• האם סוגיית המים תמנע הגעה להסכם? המשא-ומתן שהתנהל בין סוריה וישראל בעבר אינו מאשש את הטענה הזאת. להפך, הסורים נתנו לישראל להבין, שלא יבקשו לפגוע במקורות המים שלה, ושאם יגיעו להסכמה בנקודות האחרות יהיו פתוחים לדרישותיה של ישראל בנושא המים.

שני הצדדים הסכימו כבר עקרונית לחדש את המשא-ומתן מהנקודה שבה הופסק, ולנוכח המוטיבציה הקיימת אצל שני הצדדים להתחיל את הדיונים, ניתן להניח, שהם יצליחו, במוקדם או במאוחר, להתגבר על חילוקי הדעות בהגדרת הנקודה הזאת.

יש לקוות, כי כשיתחדש המשא-ומתן, יפעלו נציגי ישראל במשא-ומתן על-בסיס הלקחים הבאים:

• להגיע מוקדם ככל האפשר למשא-ומתן ישיר עם הסורים, כדי למנוע את השיבושים בהעברת מסרים דרך מתווכים. אמנם גם המשא-ומתן הישיר עם סוריה מתנהל עם נציגיו של הנושא והנותן העיקרי — הנשיא אסד עצמו — אולם הניסיון מלמד, שהנציגים הסורים מדווחים לאסד בפירוט רב ובצורה מדויקת, וממלאים את הנחיותיו בנאמנות, ואין להם סדר-יום (agenda) משלהם.

• הסדרי הביטחון הם המפתח להסכם והמבחן לנכונותה של סוריה להגיע להסכם, ולכן נראה, כי יש להתמקד בהם בשלב הראשון של המשא-ומתן המחודש. ארצות-הברית צריכה להיות מעורבת במשא-ומתן כנותנת חסות, כמי שתצטרך בסיומו של המשא-ומתן לגבות את ההסכם בהסדרי סיוע ובערבויות.

• אפשר לקצר את משך המשא-ומתן באמצעות הקמת כמה קבוצות עבודה, שידונו במקביל בנושאים השונים. אפשר יהיה לעשות זאת, אם מנהלי המשא-ומתן הבכירים יסכמו תחילה את עקרונות ההסכם בתחומים

העיקריים. לא ברור, האם הסורים יסכימו לעבוד בשיטה הזאת, משום שאסד, הריכוזי באופיו, יחשוש מאיבוד שליטה, אך יש טעם לנסות ולשכנע את הסורים לאמץ את השיטה הזאת.

אין טעם להשלות את הציבור הישראלי, כי ניתן להגיע להסכם שלום עם סוריה בלי נסיגה מלאה מרמת-הגולן. המצב הזה פוגע באמון בין ישראל וסוריה בשל הסתירות בין המסרים המועברים לסוריה והמסרים המועברים לציבור הישראלי. יש הטוענים, כי בשל הטקטיקה שיש לנקוט בעת ניהול המשא-ומתן, אסור שסוריה תבין כבר בשלב הזה, שישראל מוכנה לנסיגה מלאה מרמת-הגולן, משום שבכך יש ויתור על קלף מיקוח מרכזי במשא-ומתן. הטענה הזאת היתה נכונה אולי בתחילתו של המשא-ומתן, אולם לאחר שבע שנים של משא-ומתן, עקיף וישיר, ברורים העקרונות המרכזיים של חבילת ההסכם: נסיגה מלאה מרמת-הגולן תמורת הסדרי ביטחון; נורמליזציה; הסדרים בתחום המים; ולוח-זמנים, שיניח את דעתה של ישראל. הסורים לא יהיו מוכנים ל"חצי נסיגה" תמורת "חצי הסדרי ביטחון", ולכן אין מקום למיקוח מהסוג הזה. עמדה הגורסת שישראל צריכה לוותר על הסכם שלום עם סוריה בתנאים האלה היא לגיטימית, אולם אשליית הציבור, כי ניתן להגיע להסכם בלי לשלם את המחיר של נסיגה מרמת-הגולן, רק גורמת נזק.

לנוכח הפערים העמוקים בין עמדות שני הצדדים יהיה קשה להגיע להסכם עם סוריה. המשא-ומתן צפוי להיות ארוך ומייגע, ויש להיות מוכנים לכך שביוני 2000, המועד שבו התחייב ראש הממשלה ברק לסגת מאזור הביטחון בדרום לבנון, לא יהיה עדיין הסכם, שיאפשר נסיגה מדרום לבנון בהסכם. אולם נראה, כי שני הצדדים רוצים ויכולים להגיע להסכם, שמצד אחד יחזיר לסוריה את רמת-הגולן, ומצד שני יכלול הסדרי ביטחון שיעניקו לישראל את הביטחון הנחוץ לה גם לאחר נסיגתה. זאת, מבלי שריבונותה של סוריה תיפגע במידה לא סבירה.